

John MERRIMAN, çev. ŞÜKRÜ ALPAGUT

Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi

İstanbul: Say Yayınları, 2018. 1368 sayfa. ISBN: 978-605-02-0643-2.

■ Hatice ACAR*

Yale Üniversitesi Tarih bölümünde profesör olan John Merriman'ın 1368 sayfalık eseri, Avrupa'nın modern tarihini ele almak amacıyla kapsamlı bir şekilde kaleme alınmıştır. Günümüz dünyasını anlama gayretlerinin en önemli kısımlarından biri olan yakın tarihi anlama noktasında oldukça geniş bilgiler sunan eser, yedi ana başlığa taksim edilmiş otuz ayrı alt bölümden oluşmaktadır. Eserin anlatımı tasvir edici tarzdadır. Kitap, tekil siyasi olayları aktaran klasik bir kronolojik tarih anlayışına sahip olmanın ötesinde; her dönemin politik, kültürel ve sanatsal özelliklerini de kendisine özgü bir çerçeve içinde sunmayı başararak okuyucuyu anlamlı bir bütüne ulaştırmaktadır. Bu yazıda, oldukça geniş ölçekte kaleme alınmış bu çalışmayı olabildiğince kısa bir şekilde tanıtmaya çalışacağız.

John Merriman, eserin "Temeller" isimli ilk bölümünün girişinde okuyucuya Rönesans'tan önce gerçekleşmiş önemli olaylar hakkında genel bilgiler sunar. Feodalizm, lordluk ve serflik gibi kavramlar hakkında açıklamalarda bulunarak dönemin ekonomik yapısını kavranmasına yardımcı olur. Yazar, Orta Çağ'ın sonlarına doğru etkin bir role sahip olan barutun icat edilmesinin savaşlara yansımaları ve matbaa makinesinin icadıyla birlikte Avrupa'nın kültürel dünyasında hızla meydana gelen değişimlere de değinir. İspanya Kralı Ferdinand ve kraliçesi Isabella'nın, Kolomb'un (1451-1506) yolculuğunu finanse etmesiyle başlayan coğrafi keşiflere vurgu yapan yazar, Rönesans şehri olan Floransa'nın yapısı ve Michelangelo gibi sanatçıların döneme tesirleri hakkında da kronolojik bir anlatımda bulunur. Dini reformasyon sürecini de titiz bir şekilde ele alan yazar, Hristiyanlık hakkında ortaya çıkmış birçok teolojik tartışmayı ateşleyen Martin Luther (1483-1546), Zwingli (1484-1531) ve Calvin (1509-1564) gibi reformistlerin görüşlerini ele alırken mezhepsel müca-

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Glasgow Üniversitesi, School of Humanities. E-Posta: haticeacar622@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8036-8870.

delelerin yol açtığı Otuz Yıl Savaşları'nı anlatır. Böylece okuyucu, Orta Çağ'ın son dönemleri ve Rönesans sonrası Avrupa hakkında genel bir resim elde etmiş olur.

John Merriman, eserin "Devlet Kuruculuk" isimli ikinci kısmında, İspanya ve İngiltere'nin ekonomisi ve monarşiyle karakterize olmuş devlet yapısı hakkında bilgi verir. I. Elizabeth'in (1533-1603) İngiliz yönetimi ve toplumuna olan tesirlerine değinen yazar, ayrıca İspanya'nın Hollanda isyanlarıyla etkilenen gerilemiş sürecine de işaret eder. O dönemde İngiliz monarşisi ve parlamentosu arasındaki gerilimleri konu alarak, Kral I. Charles'ın (1600-1649) idamıyla birlikte artan iç karışıklıkların ve daha fazla söz hakkı ve adil yargılanma gibi haklar talep eden parlamentonun mücadeleleri sonucu II. James'in tahttan indirilmesiyle gerçekleşen ve İngiltere'de hâlâ mevcut olan meşrutiyet sistemine geçişi hızlandıran "şanlı devrim" (1688) sürecinden bahseder. Yazar, ikinci kısmın sonunda mutlakiyetçi kuramları, Fransa'nın en uzun süre tahtta kalan kralı XIV. Louis'in monarşisi ile Prusya ve Habsburg monarşilerini örnek göstererek anlatır.

Eserin üçüncü kısmını oluşturan "Yeni Kültürel ve Siyasal Ufuklar" başlığında John Merriman, dönemin evren tasavvuru hakkında değişen görüşleri, Kopernik'in Aristotelesçi kozmolojiye karşı yeni tasarımı ve Brahe ile Kepler'in astronomi alanında yaptıkları çalışmalardan söz eder. Felsefe alanında Descartes, fizik alanında da Newton'un devrim niteliğinde olan düşüncelerini ortaya koyarak, dönemin bilim felsefesinde gerçekleşen değişimleri gözler önüne serer. Yazar, bu değişimlerin yalnız bilim alanında değil, aynı zamanda Mostesquieu, Voltaire, Diderot gibi isimler aracılığıyla düşünce dünyasında da gerçekleştiğini ortaya koyar. Sanat ve müzik üsluplarındaki değişim ve ilerlemenin, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal değişimlere de eşlik ettiğini ifade eder. Şehirlerin büyümesi ve artan toplumsal hareketliliğin kültür dünyasında da köklü tesirleri olduğunu anlatır.

Kitabın dördüncü kısmı "Devrimci Avrupa" başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde yazar, Fransız devrimine neden olan olayların arka planından bahsetmeye koyulur. Finansal kriz ve güven bunalımına eşlik eden uzun sürecin, Bastille Baskını (1789) ile gelişip zincirleme olaylar silsilesinin başlangıcı olduğunu anlatır. Yazar bu kısımda, dönemin Fransa Kralı XVI. Louis'in idam edilme sürecinden sonra ortaya çıkan cumhuriyet süreci ve Jakobenlerin sert politikası sonucunda tekrar patlak veren iç karışıklıkları ele alır. Fransa'da Napolyon'un (1769-1821) gücü ve iktidarı elde etme sürecini ve imparatorluğun Fransız devrimine rağmen tekrar merkezileşen bir yapı kazanmasını detaylı olarak anlatır. İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde tesiri daha net bir şekilde görülmeye başlanan Sanayi Devrimi'nin (1760) muhtelif ülkelerdeki işçiler ve ailelere olan etkileri su-

retiyile oluşan yeni kültürel anlayışları örnekleriyle ortaya koyar. Sanayi Devrimi doğrultusunda değişen ve gelişen emek kavramının sosyalist düşüncelerin nüvesi olduğunu, yine sosyalist bilincin Saint Simon (1760-1825) gibi ütopyacıların yazdıklarının da etkisiyle ortaya çıkmaya başladığını ifade eder. John Merriman, bölümün “Restorasyon Avrupası” isimli alt başlıklı kısmında, milliyetçilik hareketleriyle liberalizm arasında bir çeşit ilişkilendirmede bulunur. İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan gibi yerlerde başlayan isyanların “halkların kendi kaderini tayin etme” düşüncesinin tezahürleri olduğunu iddia eder. Yazar, dönemin 1848 Devrimleri ile daha da görünür olan liberal eğilimin bağımsızlık hareketleriyle şekillenen yapısına gönderme yapar.

John Merriman, kitabın “Kitle Siyaseti Çağı” başlıklı beşinci kısmında, liberalizmin tesirlerine direnen devletlere de göz atar. Bunlar arasında isyanlara karşı direnerek birleşme sağlayan İtalya ve Almanya vardır. Bu dönemde Kraliçe Victoria (1819-1901) etkisiyle oluşan reformlar, daha fazla erkeğe oy hakkının verilmesiyle sonuçlanır. Aynı dönemde Rusya’da kıtlık ve zorlu ekonomik süreçlerden bunalan halk, çeşitli sendika ve oluşumlarla eylemler yapmaya başlar. Rus-Japon Savaşı (1905) sonucunda oluşan yenilginin de ortaya çıkardığı huzursuzluk, 1905 Devrimi ile sonuçlanır. John Merriman, bu kısımda Napolyon sonrası Fransa’da oluşan “liberal imparatorluk” anlayışını ele alır. Bu dönemde Avrupa’da gerçekleşen nüfus patlaması, gelişen şehirler ve aile yapısında olan değişimlere de göz atar. Sosyalist hareketlerin bu dönemde güçlenmeye başladığını, aynı zamanda anarşi ve sendika örgütlenmelerine olan eğilimlerin revaç bulunduğunu ifade eder. Bu kısımda Avrupa’nın sömürgecilikten emperyalizme doğru ilerleyen politikasını görürüz. Sudan gibi muhtelif Afrika ülkelerinde gerçekleşen emperyalist rekabetin yerel halk üzerinde olumsuz etkileri, insan hakları ihlalleri ve yaşanan katliamlardan bu kısımda söz edilir. Emperyalizmin milliyetçilikle iç içe geçmiş bir konumda, ham madde temin etme sürecinin “toplumsal darwincilik” gibi ahlak anlayışlarıyla rasyonalize edilmesine ve bu doğrultuda yerel halklar üzerinde kurulan tahakkümün ideolojik arka planına da değinilir.

Kitabın “Büyük Felaket” başlıklı kısmında ilk olarak Birinci Dünya Savaşı’nın (1914-1918) ortaya çıkış sürecinden söz edilir. Almanya ve Avusturya-Macaristan arasında kurulan ittifaka karşı, Rusya ile Fransa arasında kurulan ittifakın savaşın çekirdeği niteliğinde olduğuna işaret edilir. Daha sonra İngiltere’nin Almanya ile mevcut rekabetinin de savaşı tetikleyen unsurlardan biri olduğuna değinilir. Saraybosna’da Avusturya arşidükü Franz Ferdinand ve eşi Sophie’ye Sırp tarafından işlenen suikast, savaşı başlatan kritik olay olarak kabul edilir. Doğu ve batıda

birçok bölgede kurulan cephelerde kanlı çarpışmaların gerçekleştiği, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa dahil olmasıyla birlikte seyrinin değiştiği, savaşın sonunda 38,2 milyon insanın hayatını kaybettiği aktarılır. Eş zamanlı olarak, Rusya'nın yaşadığı Ekim Devrimi adıyla bilinen Bolşevik Devrimi'nin (1917) meydana geliş süreci detaylı bir şekilde işlenir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Versay Antlaşması'nın (1919) önemli maddeleri, Almanya üzerine yüklenen ağır borç ve tazminatların yeni savaşın sebeplerinden biri olduğu çıkarımında bulunulur. Öyle ki, bu savaştan sonra Almanya'da Hitler ile, İtalya'da Mussolini ile birlikte faşizmin yükselişinden ve bu yükselişin diğer ülkeleri de etkileyerek daha saldırgan politikaya sahip liderlerin tahakkümlerinin arttırdığından bahsedilir. Sovyet Rusya'sı yönetimini ele geçiren Stalin'in otokratik yönetim anlayışına da göz atılır. Yine bu kısımda, İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) başlama sebepleri, milyonlarca Yahudi'nin katledildiği Nazi kampları, Almanya'nın Polonya istilası, Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırısı, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombası ve Hitler'in Rusya yenilgisinden sonra gidişatın tersine dönmesinden söz edilir. Nihayetinde yaklaşık 70 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği savaşın; geride sakatlar, dullar, yetimler, kimsesizler ordusu bırakmış olduğuna vurgu yapılır.

Kitabın yedinci ve son kısmı olan "Savaş Sonrası Dönemde Avrupa" başlığında, İkinci Dünya Savaşı ardından toplanan Potsdam Konferansı ve Birleşmiş Milletler gibi organizasyonların etkinliklerinden bahsedilir. Savaş sonrası yoğun bir nüfus artışı olduğuna ve kadınlar için mevcut olan hakların ilerlemiş olduğuna işaret edilir. Ne var ki, bu süreçte Soğuk Savaş (1947-1991) şeklinde karakterize olan yeni kamplaşmaların oluşması kaçınılmaz olmuştur. Kore Savaşı (1950-1953) ve Küba Füze Krizi'nde (1962) belirginleşen nükleer silahlarla ilgili gerginlikler bu kamplaşmaların görünür olaylarından olmuştur. Bu süreçte, Yugoslavya bölgesinde Sırp ve diğer milletler arasında yaşanan iç savaşlar, Bosna Müslümanlarına yapılan katliamlar da Balkanlar'ın yaşadığı siyasi sürecin parçası olmuştur. Rusya komünizmi aşamalı olarak çöküşe geçmiş, Avrupa'ya göç artmış, Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla uluslararası iş birliği güçlenmiştir. Terörizm dünyanın dört bir yanında görülen küresel bir tehdit haline gelmiştir. 2003'de ABD'nin Irak çıkarması uluslararası kamuoyunda yoğun tepkilere ve ABD'nin uluslararası rolünün sorgulanmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, yaklaşık altı yüz yılı kapsama amacıyla kaleme alınan bu eser; tarihin gidişatını etkileyen birçok önemli olayı farklı açılardan değerlendirmeyi başararak okuyucuyu sürekli olarak canlı tutan bir üslup içinde kaleme alınmıştır.

Kronolojik olarak tasnif edilmiş siyasal olayları içermesinin yanında, her bölümde dönemin hâkim sanatsal akımları ve bilimsel gelişmeleri sunması kitapta kullanılan anlatımın akıcılığını desteklemiştir. Nitekim kıtlık ve siyasal kriz dönemlerinde yazılan edebi eserlere de gönderme yapılması, kitabı, geniş yelpazede bilgi sunan başucu kitaplarından biri haline getirmektedir. Bu anlamda eserin yakın tarihi anlama gayretinde olan herkesin okuma listesinde olması gerektiği kolaylıkla söylenebilir.

